

УДК 81:373:21

Яроменко О. В., к. геогр.н., доцент, Мікловш А. В., ст. магістратури
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ГЕОГРАФО-ТОПОНІМІЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ МУКАЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Анотація.** В статті розкрито значення топонімів як джерела географічних знань. Висвітлено походження назв населених пунктів Мукачівського району Закарпатської області. Проаналізовано вплив природного середовища на формування назв поселень району. Досліджено роль соціально-економічної діяльності населення у виникненні ойконімічної системи Мукачівщини. Названо антропоніми району та особливості їх виникнення. Здійснено комплексний географо-топонімічний аналіз назв населених пунктів Мукачівського району. Подано структуру ойконімів Мукачівського району Закарпатської області.*

***Ключові слова:** топоніми, ойконіми, антропоніми, природні умови, соціально-економічна зумовленість, географо-топонімічний аналіз території.*

***Аннотация.** В статье раскрыто значение топонимов как источника географических знаний. Освещено происхождение названий населенных пунктов Мукачевского района Закарпатской области. Проанализировано влияние среды на формирование названий поселений района. Исследована роль социально-экономической деятельности населения в возникновении ойконимичной системы Мукачевщины. Названы антропонимы района и особенности их возникновения. Осуществлен комплексный географо-топонимический анализ названий населенных пунктов Мукачевского района. Подано структуру ойконимов Мукачевского района Закарпатской области.*

***Ключевые слова:** топонимы, ойконимы, антропонимы, природные условия, социально-экономическая обусловленность, географо-топонимический анализ территории.*

***Annotation.** Abstract. Reveals the importance of names as a source of geographical knowledge. Deals with the origin of the names of settlements Mukachevo district, Transcarpathian region. The influence of the environment on the formation of names of villages of the district. The role of socio-economic activities of the population in the event of system oykonimichnoyi Mukachivschyny. Named antroponimy district and features of their occurrence. The complex analysis of geographical and place-names of*

settlements Mukachevo district. Posted structure oikonimiv Mukachevo district, Transcarpathian region.

Key words: *place names, oikonimy, antrotoponimy, natural conditions, socio-economic conditionality, geography and place-analysis area.*

Актуальність вивчень назв географічних об'єктів обґрунтовується нагальною необхідністю проведення комплексних географо-топонімічних вивчень територій національного, регіонального й локального рівнів охоплення з метою вивчення та збереження географічних назв. Назви географічних об'єктів (топоніми) несуть важливу інформацію про особливості їх виникнення, природні чи соціально-економічні умови місцевості, а водночас є джерелом інформації для їх відтворення. Топоніми розглядають як соціальне явище, що відображає властивості об'єкта, подає їх крізь людського уявлення про даний об'єкт, акумулює та зберігає протягом віків важливу інформацію. Термін для позначення назви населеного пункту дістав назву *ойконім* [1]. Вагомим є вивчення цього виду топонімів, як закономірно організованої системи, оскільки вони відбивають природні, економічні та соціальні процеси життя населення виступаючи топонімотвірними основами назв населених пунктів.

Фундаторами вітчизняної топоніміки є В. Жучкевич, Е. Мурзаєв, В. Ніконов, Є. Поспелов. Заслужують уваги сучасні праці, виконані Р. Абкадіровим, Л. Василюк, Л. Зеленською, Н. Тарановою, Н. Янко та ін. Вагомий внесок у вивчення топонімії Закарпаття області здійснили Е. Балагурі, Н. Балаж, Ф. Рубіш, Ю. Мудра та ін. Проте, нерозкритим залишається ойконімічний аспект вивчень топонімії в межах окремого району області.

Метою нашої статті є здійснення географо-топонімічного аналізу назв населених пунктів Мукачівського району. Завдання дослідження: розкрити походження назв населених пунктів району, показати зв'язок топонімічної системи з фізико-географічними та соціально-економічними умовами досліджуваної території.

Мукачівський район розташований у західній частині Закарпатської області (адміністративним центром є місто Мукачеве). Площа району становить 7,8 % території області. В районі налічується 37 сільських та 2 селищні ради, 2 селища міського типу та 86 сіл [2]. Назви населених пунктів Мукачівського району сформувалися під впливом природних чинників, що дає змогу виявляти закономірності виникнення ойконімічної системи поселень. Водночас, Закарпаття є неповторним соціально-культурним ареалом, який своєю специфікою викарбував своєрідний пласт культури мешканців, виробив специфічне мовлення, яке закріпилося у географічних назвах і відповідно до своїх народних географічних термінів утвердилися окремі назви населених пунктів Мукачівського району.

Низка назв населених пунктів Мукачівщини відображаються природні ландшафти регіону. Передусім, в основі назв відображено орографічні умови території та гідрологічні характеристики водних об'єктів. Назви окремих поселень району відображають різноманіття рослинного й тваринного світу регіону. Більш детально з ними можна ознайомитися розтлумачивши генезис назви того чи іншого населеного пункту.

Мотивацією для назви ороніма може бути низка ознак, серед яких тип рельєфу, розмір чи його форма. А оронім, як вид топоніма, є власною назвою будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні (гори, гірського хребта, горба, долини, яру та інше). На території Мукачівського району похідними від особливостей рельєфу місцевості вважаємо села *Горонда*, *Ділок*, *Карпати* та ін. Наприклад, *Горонда* – це село Мукачівського району, що виникло на підвищенні, тому і отримало таку назву. Окрім того, в апелятиві «Горонда» лежить угорська основа «гора». Назва села *Ділок* походить від назви гори Діл, біля якої розміщене село. А невеличке село *Карпати* знаходиться на висоті 350 м над рівнем моря та завдячує своєю назвою гірській системі Карпат [3].

Водні ресурси Мукачівського району не є багатими. Проте є низка населених пунктів, що пов'язані з водними об'єктами та їх гідрологічними характеристиками. Назва села *Баркасово* («берек» і «асо» в перекладі з угорської мови вживається в значенні «озеро сухого рівника») свідчить про те, що вона походить від назви озера Барка в минулому. Адже пагорби, де зараз знаходиться село, були оточені водою згадуваного озера [3]. Село *Серне* розташоване на рівнині, за 25 км від Мукачева. Старожили села вважають, що його назва похідна від слов'янської назви річки «Срно» в значенні «олень». А назва села *Синяк* походить від кольору води однойменної річки Синяк, вода тут чиста, синього кольору. Село *Бистриця* знаходиться на березі гірської річки Латориця з дуже великою течією води, тому бистрий у цьому випадку вжитий у значенні «швидкий потік», «швидка течія»). Жителі села *Ростов'ятиця* стверджують, що назва їхнього села походить від місця, де сходяться два потічки, і мають назву Розтока. Околиці *Ключарок* належать до прадавньої заселеної місцевості краю. З 1485 року вони згадуються як власність Мукачівського замку. За однією з версій село Ключарки отримало таку назву через те, що навколишня місцевість біля села була заболочена. Перші поселенці змушені були відводити воду, яка біла із-під землі ключами. Звідси й назва Ключарки [3].

Багатий природний потенціал та різноманітні біотичні ресурси Закарпаття зумовили походження багатьох ойконімів Мукачівського району. З рослинним світом, зокрема, з видовим складом деревних порід, пов'язані назви таких населених пунктів Мукачівського району як *Березинка*, *Вільховиця*, *Кленовець* та багатьох ін. Назва села *Березинка*, як і

більшості сіл України з подібною назвою, походить від того, що на місці розміщення села чи в його околицях росло багато берізок. Тому не задумуючись німецькі колоністи дали селу таку назву: Birkendorf, тобто *Березинка*. У Закарпатській області є й інші населені пункти з подібною назвою: *Березники*, *Березово*, *Малий Березний та Великий Березний*. Село *Вільховиця* знаходиться за 13 км від м. Мукачева, його назва похідна від того, що в навколишніх лісах росте багато дерев вільхи. В Україні ми можемо зустріти багато назв населених пунктів похідних від кореня «дуб». На території Мукачівського району є село *Дубино*, навколо якого наявні багаті насадження дубових лісів, що й зумовило його назву[3].

Село *Кленовець* розташоване на лівому березі річки Визниця. У давнину тут у кожного господаря було багато овець, а до того ж ліс навколо села переважно був кленовий, що й залишилося у назві поселень. Село *Грабово* пов'язане з насадженням грабового лісу. До 1945 року село *Яблунів* Мукачівського району, мало угорську назву – Нодь Алмаш. Вважається, що цю назву селу дали угорці, які проживали на цій території. З угорської «alma» означає «яблуко», що й відобразилося у назві села. А жителі цього села здавна пишаються багатим урожаєм яблук [5].

Назва села *Бобовище* зумовлена вирощування бобових культур на Закарпатті, найбільше – квасолі, гороху та бобів. Останній, за переказами, до села завезли волохи. Там де вони поселилися, улітку кучерявилось зелене бобовище. Згодом, з'явилося ціле село, яке назвали Бобовище. Село *Великі Лучки* розташоване на лівому березі річки Латориця, і є одним з найбільших сіл області. Місцевий житель П. Януга пояснює назву села тим, що довкола села були великі трав'яністі луки. Звідси і назва Великі Лучки. Село *Дерцен* розташоване на останніх відрогах Малої гори, за 15 км від районного центру. Жителі вважають, що назва походить від назви квітки «дерце», яка росте на болотяних територіях, якими були багаті ці місця. Село *Вінкове* розташоване біля Зняцьова. Вважається, що назву селу дали перші поселенці через те, що в навколишній місцевості проростає багато природного матеріалу, який використовується для виготовлення вінчиків [3]. Різноманітний тваринний світ Мукачівського району Закарпатської області відображений у назвах низки населених пунктів. Так, назва села *Жуково* походить від апелятива «жук». Весною та влітку в цій місцевості багато жуків, і тому жителі назвали своє село Жуково. Зустрівшись із жителями села *Кінлодь*, ми дізнались про те, що тут у давнину було багато коней у кожній оселі. І від слова «кінь» пішла назва села Кінлодь. У писемних джерелах село *Лохово* згадується з XV століття. Щодо походження назви села є декілька версій. Окремі його жителі вважають, що назва села походить нібито від того, що колись волохи випасали тут отари овець. Пізніше з назви Волохово залишилось тільки Лохово. Інша версія, що на

місці теперішнього села колись були ліси та угловини, в яких було багато вовків. Вони жили у логовах. Від слова «логово» й пішла назва Лохово.

Село *Медведівці* розташоване в передгірській зоні району. Назва села походить від того, що в давнину тут водилось багато ведмедів (по місцевому – медведів), звідси й Медведівці. У селі *Нижній Коронець* (Мукачівського району) вирощували коропів, що зумовило ойконім Нижній Коронець, розташований нижче від м. Мукачева. Також є *Верхній Коронець*.

Систематизовані назви населених пунктів Мукачівського району відповідно до генезису представлено на рис. 1.

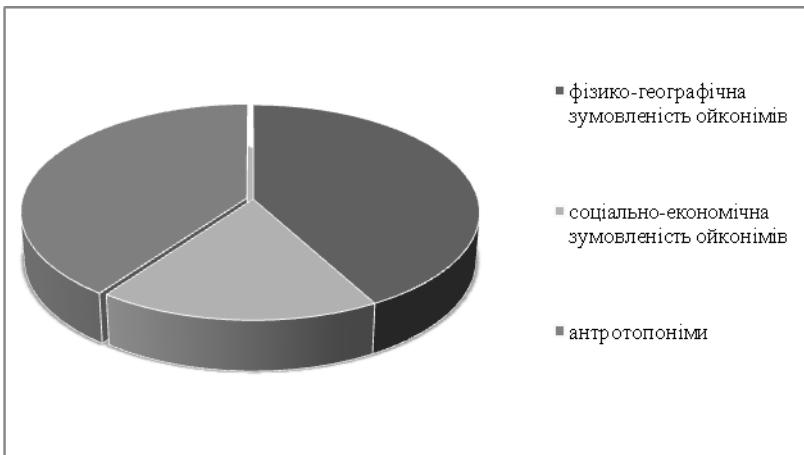

Рис. 1. Структура ойконімів Мукачівського району Закарпатської області

Ойконіми похідні від фізико-географічних умов території розпорошені по всій території досліджуваного району, що зумовлено його високим природно-ресурсними потенціалом. Їх частка у структурі ойконімії є найбільшою, складаючи 42 %.

Отже, основна група серед усіх топонімоторних термінів Мукачівщини має фізико-географічний характер. Але доречним є проаналізувати й назви населених пунктів (ойконімів) Мукачівського району, зумовлені соціальними й господарськими умовами, які водночас відбивають певні соціальні та економічні явища: професію, трудову діяльність, торгівлю, будівництво, соціальний статус чи етнічно-мовні особливості.

Варто зазначити, що територія, на якій розташований Мукачівський район, була заселена з найдавніших часів. Район утворився навколо міста, яке виросло біля феодального замка. У X–XI ст. район входив до складу Київської Русі. У другій половині XI століття район було захоплено

угорськими феодалами. У 1086 році м. Мукачеве та район піддалися нашествю половців. З 1281 року Мукачевим з навколишніми землями володів галицько-волинський князь Лев Данилович. У 1321 році Мукачівський район знову було приєднано до Угорщини. Юридичний статус район отримав уперше у 1376 році, коли королева Угорщини Ержебет вручила м. Мукачевому грамоту на право користування власною печаткою для скріплення документів. Мукачівський район як адміністративна одиниця утворився у 1946 році. Наведені історичні віхи вплинули на формування його ойконімічної системи [2].

Проаналізуємо назви населених пунктів Мукачівщини пов'язані з трудовою діяльністю. Село *Верхня Визниця* розташоване на лівому березі річки Визниця. До 1728 року існували три Визниці – Верхня, Середня і Нижня. Вважається, що назва села (як і річки) пішла від слова «возити». Цими місцями возили та сплавливали вниз по течії ліс. Слово «взня» похідне від «возити» [3]. На Мукачівщині у великій кількості вирощували коноплі, з яких спочатку робили клоччя, а потім – нитки. Вважаємо, що слово «клоччя» лягло в основу назви села *Клочки*. Село *Чабин*, що розташоване у вузькій долині на північний схід від Обави славилось великими отарами овець. Людина, яка випасала отари овець називали чабаном. Ця професія дала назву селу Чабин.

Серед назв населених пунктів району спостерігаються ойконіми, що характеризують шляхи сполучення, серед яких село *Лавки*. На Закарпатті дороги гатили, вимощували, прокладали. Поселення і місто відділяв потік, а щоб через нього перебраться, необхідно покласти колоду – «лавку, як смугу для ходьби, їзди». Жителі сусідніх сіл, які йшли в місто говорили, що їдуть через Лавки. Що, ймовірно, перенеслось на назву поселення.

Назва села *Станово* розкриває історичну минувшину. За переказами, у підніжжя гори Гат відбувалася історична битва. Тут розташовувалися два військові стани – хана Батия і угорського командування. На цьому місці виникло поселення, його назва пішла від польових станів. А *Брестово* – село, яке розташоване в гірській лівобережній частині р. Латориця походить від слова «берест». Відомі берестяні грамоти, могли бути в обігу у навколишніх селах *Бистриця та Бабичі*, що виникли раніше [3].

Отже, у топонімії Мукачівщини спостерігається зв'язок найменувань населених пунктів (ойконімів), що безпосередньо пов'язані з соціальними умовами життя людей та господарським використанням території. Проте, їх частка складає лише 18 % ойконімії району (рис. 1). У назвах поселень розкривається трудова діяльність: заготівля деревини, виготовлення дерев'яних лавок, випасання овець, вирощуванням коноплі тощо. Назви населених пунктів похідні від соціальних умов проживання місцевих мешканців та їх господарської діяльності сконцентровані переважно у центральній частині Мукачівського району.

Антропоніми (*грец.*) – власна назва людини. В українській мові це особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім. Слід зазначити, що значна кількість поселень в Україні закріпилася з назв імен чи прізвищ першопоселенців, князів, власників маєтків (полів) інше. Серед антропонімів Мукачівського району назвемо: *Іванівці* (похідне від чоловіка на ім'я Іван), *Ільківці* (від першого поселенця на ім'я Ілько), *Макарьово* (від першого поселенця по імені Макар), *Микулівці* (від імені першого жителя Микули), *Косино* (від прізвища першого поселенця – Косина), *Кузьмино*, (від імені поселенця Кузьми, що першим заселив поселення), *Ракошино* (від першого поселенця угорського жителя Ракоша), *Форнош* (від першого поселенця на прізвища Форнош) та багато ін.

За 15 км від райцентру на південному сході Мукачівського району розташоване село *Ромочевця*. Його назва походить від угорського прізвища, яке переважало у поселенні – Ромочова, а пізніше Ромочевця (з розповідей жителя села М. Алмаші). На схід від Мукачева розмістилося с. *Барбово*, перша згадка про яке датується 1428 роком. З розповідей старожилів вдалося встановити, що назва села походить від імені першого поселенця – Барбєя. А село *Бенедиківці Мукачівського району* заснував Бенедикт, його ім'я й дало назву селу [4].

Село *Плоскановиця* має сиву давнину і засноване в 1605 р. поблизу гори Бомбушка. Оскільки його першим поселенцем був чоловік на прізвище Плоскіна, то і село назвали в його честь – Плоскановиця. Село *Руське* розташоване на північ від Ракошина, колишня назва села – Русковці. Старожили розповідають, що колись тут жили руські полонені, а навкруги були мадари (угорці), тому це місце називали – руське. Таку назву згодом отримало село. На Мукачівщині є село *Щасливе*. Однак, перша його назва була Серенчівці. Вона походила від прізвища першого угорського поселенця Яноша Серенчі. З угорської «серенчі» означає щасливий. Звідси, Серенчівці отримали назву Щасливе [6].

Цікавою є етимологія районного центру м. Мукачево. Назва міста *Мукачево* походить від його попереднього найменування по-угорськи – *Munkacs*. У текстах латиномовного літопису кінця XVII початку XVIII ст., де вперше згадується про Мукачево, вживається інша справжня угорська назва міста «*Muncas*» «поселення, яке вперше зайняли, нарекли Мункаш, бо з великими труднощами прибули на цю землю, про яку давно мріяли» [7]. За правилами середньовічної латинської мови європейські географічні назви не перекладалися. Коли Закарпатську Україну було включено до складу УРСР. Назва міста над Латорицею писалася як Мукачів, тобто як іменник чоловічого роду.

У топонімії Мукачівського району Закарпатської області досить помітним є зв'язок найменувань населених пунктів, що безпосередньо пов'язані з іменами та прізвищами першопоселенців та людей з різним

соціальним статусами (див. рис. 1.). Назви населених пунктів похідні від соціальних умов проживання місцевих мешканців та їх господарської діяльності сконцентровані переважно у центрально-західній та центрально-східній частині Мукачівського району та складають 40 % у структурі ойконімії досліджуваного району.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що географо-топонімічний аналіз Мукачівського району Закарпатської області передбачає дослідження системи географічних назв населених пунктів, яка базується головним чином на співвідношенні певних їх типів. Розвиваючись у нерозривному зв'язку з природними та соціально-економічними чинниками, ойконіми дають змогу виявляти закономірності виникнення місцевих природних та суспільних комплексів.

1. Яроменко О. В. Соціально-економічна зумовленість назв населених пунктів Рівненщини / О. В. Яроменко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 8. – С. 113–116.
2. Мукачівський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Мукачівський район](http://uk.wikipedia.org/wiki/Мукачівський_район).
3. Федак С. Населені пункти і райони Закарпаття : історично-географічний довідник / С. Федак. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 148 с.
4. Мельник В. М. Історія Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях / В. М. Мельник. – Львів, 1991.
5. Полищук В. Знакомьтесь – Мукачево, Берегово, Хуст / В. Полищук, К. Лустіг : Карпати 1964–2009. – 108 с.
6. Що не сільце – своє лице : Серенчівці (Шасливе): [село Мукачів. р-ну] / (В. Басараб, газ. «Новини Закарпаття», №№ 63–64, 1997, 26 квіт.).
7. Філіппов О. Історія Мукачева чехословацької доби / О. Філіппов : – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2012. – 136 с.

Рецензент: д.геогр.н. професор Калько А. Д.